

Domáci ohlas díla Milana Kundery

rozpaky

I.

Už delší dobu sleduju se zájmem reakce, které ve světě i doma vyvolávají poslední romány a promluvy Milana Kundery. Není nic divného na tom, že vzbudily nadšení i odmítnutí. Tento dvojitý vztah kritiky i čtenářů je s Kunderovým literárním působením nerozlučně spjat od počátku, udivující by byl spíš opak. Teď však se tato „dvojdmost“ vyhroutil do krajnosti: na Západě bestsellerové úspěchy bez nejmenších kritických pochyb a sláva hraničící s hysterií (Kundera jako „guru“ západní společnosti), doma, v neoficiální vrstvě kultury rozpačité mlčení, jen ojediněle ohlas se zřetelnými výhradami (J. Vohryzek v Kritickém sborníku č. 1/84 v stati „Umění románu jako umění možného“) a dokonce i ostrý odsudek (Poznámka Zd. Urbánka nad rozhovorem M.K. s Ph. Rothem). Tento rozkol ještě není...

rozpaky

Kdykoli se potkám s přáteli spisovateli, kteří vydávají v Torontu u Škvoreckých nebo píší do šuplíku, nebo dokonce tu a tam se spisovateli tzv. režimovými, kteří vydávají doma a kterých si pochopitelně příliš nevážím, a přijde řeč na Milana Kunderu, cítím chlad – je to celá škála, která jde od znatelného odstupu až k přímému opovržení. Ale nikdo, jak se zdá, se neodvažuje do toho šlápnout – je to zas celá škála: ze solidarity s někdejším soudruhem přes uznání „je to přece jenom emigrant a Čech a bojovník proti režimu“ až k plachému ostychu, že je přece jen proslulý a že se mu závidí ta proslulost.

politika

Tvorba M. Kundery, velkého milovníka paradoxů, je sama plna paradoxů. Ve zmíněném rozhovoru s Ph. Rothem si libuje pobyt ve francouzské emigraci, protože se tu konečně osvobodil „od politiky, od jejího všudypřítomného tlaku“. Ale kupodivu, obě knihy, které ve Francii napsal, *Kniha smíchu a zapomnění* a *Nesnesitelná lehkost bytí* (nemluvě ovšem o dvou románech psaných ještě v Čechách), jsou skrz naskrz proniknuty úvahami a polemikami. Rád se tedy tlaku politiky zbavil, ale ještě raději mu pak dobrovolně podlehl.

postavy

vané slovo *past*: „Co je román jiného než past na hrdinu?“ ptá se vypravěč v románě *Život je jinde*. „Román (je)... zkoumání toho, co je lidský život v pasti, kterou se stal svět,“ čteme v jiné souvislosti.

Tyto bonmoty nevymezují román jako žánr, definují ho z pozic kunderovské poetiky, v níž jsou postavy vydány všanc svému tvůrci a jeho experimentům s člověkem v nepochopitelném světě. Prozaikova fantazie rodí nikoli postavy z masa a krve, jak po tom touží klasický (a socialistický) realista, nýbrž *postavy jako funkce* problému či rozvíjeného tématu, a to na pokyn nápadu, který vyvolá slovo-kategorie nebo nějaká základní situace. Tak Tomáš z Nesnesitelné lehkosti bytí se prý zrodil z věty „Einmal

postavy

ist keinmal“. Asociace pocitů, zážitků a myšlenek rozvine z tohoto velkého třesku v tvůrcově fantazijském vesmíru celý nový svět románového dění. Takto k fiktivnímu bytí povolané bytosti nemají ovšem vlastní, přísně se rozvíjející psychologii, která motivuje jejich činy i proti vůli tvůrce. Kundera nikdy nemůže zvolat jako Puškin: Co mi to Taťána provedla, ona se provdala!) Svéprávné postavení

postavy

Nemyslím, že by v těchto ideových polohách tkvěly hlavní příčiny nesouladu mezi ohlasem Kunderova románu v cizině a doma. Věc je mnohem složitější a hlubší; po mém soudu se týká především umělecké koncepce hlavního hrdiny: stereotypně se opakující typ muže, jehož duchovní a citový obzor je neobyčejně úzký a vnitřní život naprosto chudý, jenž nedokáže myslet na nic jiného než na ženské tělo (jeho tvůrce mu k tomu ovšem dodá elegantní filozofii: je ctitelem krásy, jeho posedlost sexem je touhou zmocnit se osudné jedné milióntiny nepodobného v každé ženě, s níž se vyspí), nedokáže prostě proniknout k ničemu, co se zasloužilo lidsky závažnějším úsilím, a proto ani

láska

Ze základních situací, jež se v Kunderových prózách vytrvale opakují, jsou pozoruhodné přinejmenším dvě: „stát v řadě“, eventuálně vystoupení z řady, zrada. To souvisí s jeho světonázorovou polemikou, ke které ještě dojdou. Teď si chci všimnout jiného situačního archetypu: oblečený muž nutí ženu, aby se před ním svlékala do naha. Protiklad ženiny nahoty a mužovy zabalenosti má navodit pocit znásilnění, pokoření, urážky. *Násilí* je totiž pro Kunderovy hrdiny nerozlučně spjato s erotikou a má zřejmě i pro Kunderu vzrušující příděch. Muž, který se v lásce zřídka síly, je v očích partnerky diskvalifikován a naopak jen násilník má naději na vítězství: „...zkrot' mne, zotroč mne, buď silný,“ touží žena. A to Kunderovi protagonisté dovedou, znají tajemství, jak s ženou manipulovat, neboť „ovládání ženského myšlení má svá neúchylná pra-

láska

vidla“ (Žert) a muž, řídě se jimi, dostane snadno každou ženu tam, kam potřebuje, totiž do postele, přesněji řečeno do svého erotického područí. Pro libertina je žena smyslový mechanismus, který nejenže si nevyžaduje citový projev, lásku, něhu, ale naopak, „funguje“ dobře jen tehdy, dostává-li se mu projevů násilí, pokoření, ovládní. V takovém sexu jako by byla vyvolávána z předkulturní epochy lidstva jakási pradávna, primární živočišná síla, schopná obrodit přejemnělého, přecitlivělého požitkáře moderní civilizace. Ale je to volání, v jehož intonaci jsou dobře slyšet úzkostné tóny neschopnosti skutečné lásky.

obscénnost

Ale už jsme u konce Anči-Taminy. Je to historie zpola snová, nechala se prostě zavést na jakýsi ostrov, kde ji ušoustaly a utýraly děti. „Proč je Tamina na ostrově dětí? Proč si ji představuji právě tam? Nevím.“ (s. 183) Neví-li to sám autor, nemusím to vědět ani já. Prostě děti ji ušoustaly a utýraly, ona se utopila a byl s ní konec. Jenže tahle perverse velkofabrikanta pornografie pro západní idioty míří přímo do středu fabrikace kunderovských zvráceností. [...] Kundera říká, že na tenhle vymyšlený ostrov poslal vymyšlené děti možná proto, že kdy jeho tatínek umíral, slyšel veselé hlasy dětí vážících dr. Husákovi pionýrský šátek. Ale kdo proboha vede a nutí děti k tomu, aby chodily do pionýra a vázaly významným dospělým pionýrské šátky? Inu, dospělí přece! Takže dívat se na děti tak, jak to pro výrobu Anči-Taminy dělá Kundera, je literátská nestoudnost, která je horší než všechna fabrikantská obscenita.

Obscénnost - poplatnost

Jistě už příliš neudiví, že hned v sousedství vzývání násilí je opět *bovno*. Fekální motivy se u Kundery vyskytují už od Žertu (pokoření Heleny na venkovském záchodku) a fyziologické úkony, vyměšování, záchod atd. jsou nadány jakýmsi hlubším, div ne mystickým smyslem. Sabina ve scéně s buřinkou, jak se v dodatečné explikaci dozvíme, byla vzrušena nejen násilím na kráse, které na její hlavě vyvolávala buřinka, ale víc ještě představou, „že ji Tomáš takto s buřinkou na hlavě posadí na záchodovou mísu a ona si před ním vyprázdní střeva“ (Nesnesitelná lehkost bytí)... Tomáš zase „na všech ženách miloval z celého jejich těla“ — řitní otvor... Tato — řekněme — bezpředsudečnost vkusu je mi zcela nepochopitelná a vysvětluju si ji jen poplatností módnímu trendu západní literatury, jak by řekl I. Skála — podlehnutím teroru módnosti. V jednom rozhovoru hájil Kundera právo

poplatnost

Poslední, sedmá část, »Hranice« je nejslabší. Je tam mnoho kunderovských úvah, samosebou zcela stupidních, vysloveného blábolení, vhodného právě tak pro západní měšťáky, a málo srandy, která by poutala.

Tak a jsem v pomykově. Pokládal jsem Kunderu za olezlého trafikanta, který prodává pod pultem školákům oplzlé fotografie, za literáta, který se z kýčáře, jímž byl vždycky, vlastní přičinlivostí a pílí vypracoval na literárního podvodníka, na obratného mixéra, který mixuje svůj koktejl z trochy příběhů, z všelijakých úvah, které si vydumá nebo které ho momentálně napadnou, aniž přitom dbá na jejich logiku, ze špetky historie a politiky a přidá k tomu něco nostalgie po krásné, smutné zemi ve střední Evropě, aby oslňoval francouzské pitomečky, kteří si pletou tu krásnou smutnou zemi s Rumunskem nebo Bulharskem a není jim dost jasno, zda ta země leží v Asii nebo v Africe. Ale teď opravdu nevím... Pochyby mě napadly už při četbě stránek, které Kundera psal o smrti a umírání svého tatínka, to je skutečný cit, nikoli falešná a uměle vyrobená a na odiv stavěná sentimentalita.

obscénnost a filosofie

Daleko horší než všechny sexuální avantýry a fekální příběhy, které tvoří asi polovinu jeho díla, jsou Kunderovy bravurní "filosofické" úvahy a jeho výlety do historie a politiky.

M.K. o sobě vs. realita

„Bylo mi osmatřicet let... a byl jsem celkem neznámý autor... Došlo k obrovské perzekuci českých intelektuálů a české kultury. Byl jsem v oficiálních dokumentech označen jako jeden z původců kontrarevoluce, moje knihy zakázány a moje jméno vyřazeno dokonce i z telefonního seznamu. To všechno díky Žertu...“

Když čteme v Nesnesitelné lehkosti bytí, že lékař Tomáš byl posrpnovým režimem existenčně zničen jen kvůli jedinému článku v kulturním týdeníku, přijímáme to jako působivou uměleckou zkratku; symbolizující nesmyslný vyhlazovací atak rozběsněné partajní mašinerie; v románovém kontextu je tím pravdivě zpodobena společenská atmosféra, v níž neovládala mysl odpovědných politiků rozumná úvaha, ale duch pomsty a paniky. V autorové zpovědi však takovou „zkratku“ („To všechno kvůli Žertu“) nutně vnímáme jako zjednodušující zkrácení, jež nemá daleko ke klamání čtenáře. Kundera že byl „celkem

M. K. o sobě vs. realita

neznámý autor“ a že mu osud vydědění z české kultury připravil jenom román Žert?

Náš světově proslulý romanopisec nikdy nebyl a není ani teď bezstarostný improvizátor, formuluje velmi obezřetně, ba až úzkostlivě, váží každé slovo. Když tedy zvolil uvedené formulace, věděl, co dělá a co sleduje: vytvořil ze svého životopisu *klíč* pro nezasvěcené cizí čtenáře; podlehl mentalitě exulantů, neschopných vysvětlit cizině složitost československého vývoje, jeho zákruty i zvraty a svůdnost nadějí v reformovatelnost zdegenerovaného projektu socialismu. Spisovatelsky vyjádřil Kundera tuto situaci

M. K. o sobě vs. realita

„Pak mě vyloučili z univerzity. Žil jsem mezi dělníky. Tehdy jsem hrál na trubku v jazzbandu v maloměstských kabaretech. Pak jsem psal poezii. Maloval jsem. Všechno byla samá hloupost. První má práce, která stojí za řeč, je povídka napsaná, když mi bylo třicet, první povídka v knize Směšné lásky. Tehdy začal můj život jako spisovatele. Půl života jsem prožil jako relativně neznámý český intelektuál...“

Ti, kteří se s M. Kunderou v 50. a 60. letech stýkali, ho v tomto sebezpodobení jen stěží poznávají. Ale i kdyby takhle vytržená *bezvýznamná* fakta byla pravdivá, je ten autoportrét zretušován tak, že skutečná Kunderova podoba v něm zaniká. Je tu totiž zamlčeno všechno *podstatné*, co tvořilo jeho profil jako vůdčího intelektuála posledních desetiletí českých dějin. Ale toto rozpolcené vědomí, které na jedné straně dobře ví o sentimentální kýčovosti a na druhé straně podléhá tlaku veřejnosti, jež není s to vnímat jisté skutečnosti jinak než ztrivializovaně, se neprojevuje jenom v Kunderových publicistických vystoupeních. Jak se ještě pokusím ukázat, romány, jež psal už v emigraci, jsou silně poznamenány právě touto podivnou tvůrčí schizofrenií. Původně měla Nesnesitelná lehkost bytí zřejmě ukázat *tragiku* lásky destruované režimem nesvobody, ale výsledkem je *idyllický* příběh dvojice, která se v malém českém světě zabydlí tak, že to musí čtenáři neznalému předobrazu připadat jako půvabná selanka o zemi, kde i pronásledovaní žijí šťastně a spokojeně a mají problémy leda ještě tak s partnerovým erotomanstvím.

Pro Kunderu jako pro žádného jiného autora jeho generace je typické, že od prvního vkročení do světa litera-

M. K. o sobě vs. realita

ture se stal nesmírně populární a všeobecně známý. Už debut *Člověk zahrada širá* (1953) vyvolal vášnivé polemiky a třetí básnická sbírka *Monology* (1957) se přehnila jako smršť územím tehdejší literatury, vpadla jaksi „přímo do života“, takže se o ní vyslovovali i lidé, kteří se jinak o poezii valně nezajímali. Dnes se při četbě těchto hodně banálních veršů můžeme podívat, co na nich vlastně tak dráždilo a hlavně proč působily tak magickým dojmem velkého uměleckého činu. Svědčí to jen o tom, jak ubohá byla úroveň tehdejší české poezie, jež se rozhodla získat přívržence socialistická s takovou vehemencí, až přišla o samu svou podstatu — přestala být poezií.

Kunderovo jméno se už koncem 50. let stalo pojmem a zastínilo i autory starší a významnější. Mladý básník záhy poznal, co je sláva, stal se hýčkaným dítětem mladé literatury, jeho hvězda vytrvale zářila a strhovala k sobě pozornost stále víc, a to každým projevem, ať básnickým či publicistickým. Kundera byl jedním z myšlenkově nejnvy-

přijetí

Se stejnou nápovědí, ukazující k jasnému a jedinému řešení jsou psány i Kunderovy verše protiválečné. Ani tady nenajdeme všeobecná rčení. Oč víc řekne zkratka básníkovy: „Na hlavní děla, jež ve stráni / rezaví tam a hnije, / obkročmo seděl klučina / a volal: Hyjé, /hyjé!“ Ověřujeme si na těchto verších, jak dobře se Kundera poučil u mistra protiválečné poesie Konstantina Biebla.

Na obranu košatosti a hloubky dnešního člověka zvedá básník i polemický hlas, tolik potřebný a nedoceněný v naší mladé poezii. A hned v první básni oddílu Polemické verše se obrací k tomu, kdo byl jeho učitelem v bojovné polemice — k Bieblovi: „Vy jste, Konstantine, nikdy neuvěřil, / že je komunistou ten, kdo nemá lidi rád, / ti zachmuření kněží, / co zavřeli se do marxismu jako na studený hrad. // ... Ale vy jste věděl, že jsou v komunismu klíče, / jimiž se tisícileté klece otvírají, / a že z těch klecí volné lidské duše / vzlétnou do netušených krajin. // Vy tužil jste to, Konstantine: / Nepřátelé života i poesie jedni jsou. / Kdo chtějí socialismus změnit v pouště nehostinné, / nejdřív jeho poezii kadeř oškubou.“ Nejde tu o polemiky do vzduchoprázdna, nejde tu o donquijotské výpravy proti větrným mlýnům, zaměření Kunderova pera je přesné a jasné. Kundera je totiž příliš citlivý básník, než aby si dovolil psát polemiky o nedůležitých věcech. Bylo

M. K. o sobě vs. realita

Kundera vypravuje, že když byl v roce 1968 (jsem bez peněz) vyhozen ze zaměstnání, snažili se mu pomoci „*mladí přátelé, kteří byli tak mladí, že je Rusové neměli dosud na svých seznamech a oni mohli zůstat v redakcích, školách, a filmových štábech.*“ (s. 66 – 67). Tady, jakož i jinde, Kundera nestydatě pomlouvá Rusy, Rusové se o tyhle lapálie nestarali, to dělali Češi, resp. Slováci. „*Mezi těmi dobrými dárci byla také dívka R. (Protože všechno prasklo, nemám v jejím případě co tajit.)*“ (s. 67) Ale co vlastně odmítá tajit Kundera, když tu dívku jmenuje jen R.? – Protože vskutku všechno prasklo, nemám v tomto případě co tajit ani já, StB zná fakta stejně dobře jako já. Žádná dívka R. v této souvislosti neexistuje. Kunderovi se snažil pomoci třiatdvacetiletý redaktor Mladého světa P. P. Podepisoval to nějaký Brňan, peníze (pár stovek) šly do Brna a P. P. to kryl. Když to prasklo, P. P. byl dva roky bez zaměstnání a pak se uchýlil v limonádovém týdeníku lidové strany, kde jsem v té době i já byl redaktorem. To je celá pravdivá historie dívky R. Nezmínil bych se o ní, kdyby situace nebyla v knize dohrána kunderovsky. Spisovatel má pochopitelně právo dělat si se svými postavami, co chce, kontaminovat postavy vymyšlené s postavami skutečnými, na tom by nebylo nic divného... Tohle si tedy Kundera už vymyslel nebo kontaminoval s jinou událostí než se svým přispěvatelstvím do Mladého světa. Ale prozrazuje to hlubokou Kunderovu neúctu k lidem, k člověku. Stará se jen a jen o sebe, o tu vymyšlenou dívku se nestará ani za mák. Normální člověk (a ani normální spisovatel) by ani fiktivně, ve vymyšleném příběhu nepřišel na myšlenku, že by s tou dívkou v takové situaci chtěl souložit. Je to všechno jen mizerně teatrálně vymyšlené.

M. K. o sobě vs. realita

Jsou lidé, jimž je dáno umřít uprostřed kroužení, a jsou jiní, kteří se roztříští na konci pádu. A ti druzí (Kundera říká, že patří k nim) „*mají v sobě stále tichounký stesk po ztraceném tanci v kole*“ (s. 74).

Ale vtip je v tom, že *Kundera se z toho kola nikdy nedostal*. Byl poodstaven, ale zůstal stále – aspoň sám pro sebe – *v kole*. Jako Paul Eluard se nepřestal vznášet. *Vůbec nic se s ním nestalo*, zůstal stále stejný, jako když psal poému o Juliu Fučíkovi nebo verše à la »Kdykoli si Stalin zapaluje dýmku / nad celým světem svítá!«

Jenom přehodil výhybku, dříve velebil Rusy, teď jim nadává, dříve byl komunista, nyní anti-komunista, ale to všechno stejně samozřejmě, stejně sebevědomě, stejně teatrálně, stejně *s pohledem do zrcadla*, není na něm vidět prostě nic.

M. K. o sobě vs. realita - kýč

Mám za to, že tajemství tohoto paradoxu není příliš hluboké: Kundera v intencích své filozofie kýče („Neboť nikdo z nás není nadčlověk, aby unikl docela kýči. I kdybychom jím sebevíc opovrhovali, kýč patří k lidskému údělu“) zavrhuje všechno, čím byl spolutvůrcem *socialistické* kultury, v čem byl v zajetí avantgardních představ o socialismu jako říši svobody a nového lidství, zavrhuje i to, v čem se přel s křiviteli této vize. Chtěl by násilím zpřetrhat pouta s minulostí, v níž jeho vědomí ovládala krásná iluze o Velkém Pochodu, a touží získat pověst romanopisce a publicisty, který jakmile lidsky a umělecky uzrál, stál *zvenčí* socialistické kultury, chce do zapomenutí odsunout vše, co vytvořil a čím byl uvnitř ní, kdy se snažil svým kritikem najít zasuté cesty k východisku ze zhudlařného původního Marxova konceptu. A k tomu patří ovšem jak jeho básnické sbírky, tak *Majitelé klíčů* a *Umění románu* zcela jednoznačně; ne už tak zřetelně i *Směšné lásky* a dokonce *Žert*. Kundera by se dnes prostě rád představil jako autor, jenž v rozhodujícím okamžiku prozřel a distancoval se od režimu zásadně a bez taktizování.

fikce vs. realita

Jeden ze čtyř protagonistů románu, manžel Terezin Tomáš, lékař, odmítne v roce 1969 nebo 70 podepsat jakýsi papír, odjede do Švýcar, ale brzo se vrátí, má jakési oplétačky s StB, a aby jí unikl, resignuje na místo lékaře, než odejde na venkov, několik let myje okna a hlavně s úchvalou Kunderovou dělá při tom mytí oken obecního býka. Kundera roní slzy nad 145 vyhozenými historiky, ale za hrdinu svého vypravování si vybral zrovna lékaře, tedy případ rozhodně netypický, byl-li jaký vůbec. Ale jak to dělá? "*...osm hodin, kdy umýval okna bylo naplněno poznáváním nových prodavaček, úřednic, paní v domácnostech, s nimiž si mohl sjednávat schůzky.*" (s. 180). V životě "*poznal asi dvě stě žen* (tj. souložil s nimi, pozn. pisatele) *a za tu dobu, co umýval okna, jich ještě hodně přibylo*". Prostě každá žena, která uviděla chlapa, že jde do bytu s kýblem a hadrem, se hned začala svlékat. Takhle tedy, jako svého lékaře Tomáše, vidí Kundera lidi, kteří mají něco proti režimu, nebo aspoň tak o nich píše. Sám odjel z ČSSR pohodlně v rychlíku nebo letadlem, pohodlně se ve Francii zařídil, pohodlně někde přednášel, pohodlně si píše své knížky staraje se jen o svou proslulost, vede zkrátka skrz naskrz pohodlný život. Tak proč strká nos do věcí, kterým už zdaleka nemůže rozumět? A proč používá lidi jen jako figurek, které mají vzbudit pochybný zájem?

fikce vs. realita

Metoda Kunderova krásného bájení vylučuje, abychom na jeho příběhy kladli vulgárním způsobem přísné měřítko životní věrojatnosti. Jsou v nich často zábavné epizody, vymyšlené s vtípem a ironickým šarmem a sloužící právě jen čtenářské dobré pohodě. Krásné bájení však je únosnou prozatéřskou metodou jen potud, pokud zásadně neporušuje realitu, pokud neznásilňuje životní fakta. V tomto případě se to bohužel Kunderovi stalo, a to způsobem dost křiklavým. V letech normalizace se čističi stali lidé nejrůznějších povolání — novináři, právníci, faráři, historici, diplomati, technici atd., ale ani jediný lékař. To nebylo náhodou: úřední zákaz nepřipouští, aby u nás lékař o své vůli opustil povolání. Zním jediný případ, kdy politicky zhřešivší porodník několik měsíců v r. 1969 jezdil jako taxikář, byl však rychle přinucen znovu obléci bílý plášť. Ale o Tomášovi se dokonce dozvídáme, že přes snahy jeho příznivců na vesnici mu policie nikdy nedovolí k lékařské praxi se vrátit. Ve skutečnosti by ho přinutila k návratu. Fakta života jsou tu tedy postavena na hlavu.

fikce vs. realita

sexu, kdo se vzdá do moci erótu a zapomene na všechno kolem sebe. Typu člověka, jímž je Tomáš, je prostě nemožné vkročit do jiného mravního, myšlenkového či citového světa, než je omezený prostor jeho sexuálního štvanečství. A tak i při duchamorné, psychicky pro intelektuála nesnesitelně ponižující práci s kýblem a stěrkou má Tomáš opět jedinou starost: kde rychle sehnat další ženskou do postele. Nic jiného ho v těch krutých letech netrápí, nic jiného k němu nedoléhá, jako by žil někde jinde než v normalizujících se Čechách, jako by o jeho zážitcích psal cizinec. Bylo by krásné, kdyby na té idyle s šampaňským a slivovicí byla aspoň špetička pravdy, ale mých deset let obcování se špínou (i lidskou) a dvacet i více let mých kamarádů se stejným údělem se prostě nad tímhle líbivým obrázkem může jen trpce usmát. Tomáš, zplozenec Kunderovy fantazie, nemá ani potuchy o mužských stavech, jimiž procházeli ti, kdo byli a jsou nuceni se živit tímto nedůstojným způsobem. A ten, kdo nezná pravý stav věcí, zejména ovšem v cizině, si bude s potěšením číst o tom, jak vesele, bezstarostně a dokonce v jakési euforii si může žít v Čechách pronásledovaný intelektuál. Má potom vůbec právo si na něco stěžovat, mluvit o nějakém duchovním a existenčním útlaku?

fikce vs. realita

nemůže dost dobře vydat svědectví o morální situaci v znormalizovaných českých zemích. Ti, kdo přijali úděl žít v podmínkách existenčního a mravního tlaku, museli každý posvém zvolit nějaký způsob obživy i určitý postoj k politické realitě. Řešení, které zvolil Tomáš — a se svou povahou ani jiné řešení zřejmě zvolit nemohl — je východiskem člověka, který rezignoval na hledání vyššího, nadosobního cíle a smyslu života a uzavřel se do úzce soukromého prostoru. „Jenom žít“ a necítit jakýsi závazek lidskosti, zachovávat a předávat odkaz čistého svědomí jako nezbytnou podmínku života v pravdě, znamenalo by dnes a zde vzdát se na milost a nemilost „vesmíru bez boha“, v němž rozum a pravda dějin jsou vyhraženy politické moci, takže jen šílenec by si troufal hledat je na svůj vrub.

kýč

Záhadou tohoto rozporu odhalil bystře J. Vohryzek ve své kritice románu *Život je jinde* (KS č. 1/84): „Jeho román není, myslím, dobrodružstvím myšlenky, je spíš transpozicí poznání. Autorský akt tu není samotným aktem poznání, ale následuje až po něm. Téma a problémy nejsou záhadou, jíž autor proniká aktem psaní, ale důvtipně a se svrchovanou inteligencí zvládnutým formálním úkolem.“

Zatímco tedy staří mistři vyzývali čtenáře, aby s nimi zvolna a obtížně postupovali za složitou myšlenkou, kterou s ním teprve objevovali, zatímco u nich je cítit úsilí jít kamsi „za rozum“, zmocnit se čehosi obtížně vyjadřitelného a uchopitelného, odhalit existenciální tajemství člověka odvážnou epickou výpravou za neznámem, u Kundery přicházíme jaksí k hotovému, každá myšlenka je podána v pestrém vyhotovení a příjemně nás překvapuje svou snadnou dostupností. Autorský a poznávací akt jsou prostě od sebe odděleny, na čtenáři se nevyžaduje námaha spoluúčasti na cestě za poznáním; autor mu sděluje výsledek, k němuž došel, s přesvědčivým gestem myslitele, jenž zvládl vyřešení tajeňky, leč nepoodhalil nám pohled na tajemství bytí.

A právě tato „nesnesitelná lehkost psaní“ patrně láká — vedle nezbytného přívažku exkluzivní erotičnosti — tzv. masového čtenáře ke Kunderovým románům — vidí v nich ideální typ „filozofické“ prózy, jež mu je dostupná a ještě k tomu zábavná. Nic mu v ní neklade překážky, nic mu nepřipomíná jeho nepřipravenost zvládat úskalí složitě se zavinujících myšlenkových postupů, všechno je naopak efektní a lichotí mu, podporuje jeho sebevědomí polovzdělanectví. Chtít dosáhnout v dnešní krizi knižního trhu světového ohlasu znamená nepochybně dodržet určitou rovinu čtenářských nároků a počítat se snadnou překlada-

kýč

telností a srozumitelností textu. S tím Kundera evidentně kalkuluje. Tyto ohledy byly však to poslední, oč šlo velkým mistrům, k nimž se Kundera hlásí. Tyto dva rozdílné postoje jsou svědectvím dosti přesvědčivým.

kýč

Je to poněkud komplikovaný příběh manželů: manželka Markéta (Kundera ovšem napřed hluboce filosofuje: „*Nikdo nevěděl lépe než Markéta, jak je to smutné, být tím lepším. Byla tím lepším jen proto, že jí nic lepšího nezbývalo.*“; s. 43) – manželka Markéta tedy jsouc lepší opatří manželovi milenkou Evu. Ale tahle Eva byla milenkou manželovou už dřív, manžel Karel ji manželce Markétě vlastně nastrčil. Eva jsouc lovkyní mužů klofla Karla, předvedla mu dost nešikovný striptýz při Bachově hudbě a potom masturbovala. (K masturbaci má Kundera intimní poměr, také Ždanov se v první povídce jmenuje Masturbov.) Když se konečně podaří maminku vystrnadit, Karel souloží s oběma ženami a řve, že je Bob Fischer, který právě vyhrál nějaký zápas. Jenže Eva nahlédla, že to mezi manželky neklape, a přijela s pseudo-freudistickým úmyslem, aby svedla Markétu k lesbické lásce, což se jí patrně podaří. Tato povídka je patrně nejbližší ze všech, ale vidíte na ní dokonale, že Kundera je kýčař, že tohle je kýč pro nějaký západní List paní a dívek, pro Hvězdu anebo do Čtení pro ženy. Marie Kyzlinková nebo Popelka Biliánová by to kdysi svedly lépe, ovšem se zámlkami, kdežto Kundera píše na plné pecky. Je to četba pro dědky, kteří už nemohou, ale tím více o tom mluví, vzpomínajíce na lepší časy, a pro neukojené paničky. Jen tak namátkou: „*Všechna léta jejího manželství na ni najednou dopadla jako těžký pytel (sic!).*“ (s. 43) Tak se nám zdá, že bychom už nic jiného nemuseli říkat.

kýč

Třetí povídka »Andělé« je trochu komplikovaná a musíme se u ní zdržet déle. Necháme Ionesca Ionescem i s tou praštěnou učitelkou. Kundera, jako by si nestačil sám, vzal si totiž na pomoc jednu takovou paničku, „vášnivou feministku“, to je česky husu Annie Leclercovou, ana vece: *„Pro ženu, pokud se neodcizila své podstatě, je všechno požitkem, i jíst, pít, močit, defekovat, dotýkat se, slyšet nebo prostě být tu... Žít, to je štěstí: vidět, slyšet, pít, jíst, močit, defekovat, vnořit se do vody a pozorovat oblohu, smát se a plakat. A je-li soulož krásná, tedy proto, že je sumou všech jednotlivých slastí: hmatu, zraku, sluchu, řeči, čichu, ale také pití, jezení, defekování, poznávání a tančení. I kojení je rozkoš, i rození je požitek, i menstruování je slast: ten vlahý a jakoby sladký tok krve, ta vlahá slina břicha, to tajemné mléko, ta bolest, jež má palčivou chuť štěstí!“* (s. 65)

Říká-li Kundera, že jenom pitomec by se posmíval tomuto manifestu rozkoše, hlásím se vesele mezi pitomce.

závěr?

Co říci souhrnně? Je to tak strašně blbé, že něco tak blbého ještě v české literatuře nebylo. To je Kunderův rekord a triumf. Může být jím ovšem také pro svou zálibu v exkrementech předbojovníkem tzv. fekalismu v literatuře, obrozeným názvem hovnomudrctví .